

ALEKSANDRA SAS-BOJARSKA

Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego
Politechnika Gdańska

OCENY ŚRODOWISKOWE W OCHRONIE ZASOBÓW TURYSTYCZNYCH I REKREACYJNYCH PRZESTRZENI

Streszczenie. Nowe inwestycje, które będą licznie się pojawiać w Polsce dzięki dostępowi do środków UE, stanowią często zagrożenie dla potencjału turystycznego przestrzeni. Tezę tę uodwadnia przypadek planowanej obwodnicy Augustowa, przecinającej Dolinę Rospudy. Ponieważ pomimo protestów wielu środowisk wciąż są planowane nowe warianty trasy przecinającej niezwykle torfowiska (most wiszący/podwieszany), powraca temat potrzeby ochrony zasobów krajobrazowych warunkujących turystyczne użytkowanie Doliny. Służy temu system ocen oddziaływania na środowisko (OOS), którego potencjał został w tym przypadku zaprzepaszczone. Rozwijając problematykę prezentowaną wcześniej przez autorkę (SAS-BOJARSKA 2007 a, b), opisano mankamenty przeprowadzonej procedury OOS i zalecany sposób podejścia. Ukazano nowe pole działań dla architektów krajobrazu, których kompetencje mogą i powinny być lepiej wykorzystywane w planowaniu inwestycji poprzez udział w ocenach oddziaływania na środowisko.

Słowa kluczowe: krajobraz, turystyka, zagrożenia, oceny oddziaływania na środowisko

Wstęp

Zasoby i walory przestrzeni warunkują rozwój turystyki, która staje się coraz potężniejszą dziedziną gospodarki. Nieprzemyślane inwestycje, zwłaszcza lokowane na obszarach cennych przyrodniczo i krajobrazowo oraz użytkowanych turystycznie, mogą te zasoby naruszać, pogarszając atrakcyjność turystyczną obszaru. Aby takich sytuacji unikać, na świecie stosuje się m.in. system ocen oddziaływania na środowisko (OOS) wspomagający planowanie przestrzenne, którego przesłaniem jest ochrona zagrożonej przestrzeni oraz takie jej zagospodarowanie, które eksponuje walory i umożliwia ich lepsze wykorzystywanie.

OOŚ obwodnicy Augustowa

Obwodnica Augustowa, z uwagi na skalę inwestycji, charakter zagrożonej przestrzeni oraz znaczenie potencjalnych skutków, podlegała z mocy prawa procedurze OOŚ. Postępowanie to cechowało się jednak licznymi mankamentami.

Nie przeprowadzono poprawnie procedury z udziałem społecznym, czego wynikiem był brak rzetelnej analizy konfliktów. Nie wzięto pod uwagę, że unikatowość zagrożonego obszaru oraz możliwość jego zniszczenia wzbudzą tak szerokie protesty, nie odniesiono się też do nich w raportach OOŚ, co jest wymagane prawem.

Zbagatelizowano wyniki oceny strategicznej Via Baltica zalecającej omijanie torfowisk Rospudy. Rozpatrywane warianty, oprócz trasy przez Raczki i Chodorki, przecinają Rospudę na cennym odcinku torfowisk. Są to mosty o różnej konstrukcji i rozpiętości, z nasypami, tunel lub preferowana przez inwestora 10-przęsłowa estakada. Rzeczywiście, w porównaniu z nasypem czy tunelem, jest ona środowiskowo mniej groźna, jednak ciągle nie akceptowalna z uwagi na skalę potencjalnych zniszczeń. Nie przebadano rzetelnie innych wariantów omijających torfowisko. Trudno oprzeć się wrażeniu, że warianty zostały zaprezentowane tak, aby wygrał ten preferowany przez inwestora.

Nie przeprowadzono właściwie badań przyrodniczych i źle oceniono znaczenie skutków, co podkreślają opinie Państwowej Rady Ochrony Przyrody (PROP) i Krajowej Komisji ds. OOŚ. Nie zastosowano wymaganej w UE zasady przezorności, która nakazuje podporządkowanie inwestycji celom ochrony obszaru „Natura 2000”, jeśli nie wykaże się naukowo braku negatywnych skutków. Ponadto inwestycje mogą być lokowane na obszarach „Natura 2000” tylko wówczas, gdy nie ma alternatywnych rozwiązań, a w tym przypadku możliwe są inne przebiegi trasy.

Najgroźniejsze jest jednak to, że nie przeprowadzono profesjonalnej oceny krajobrazowej ani oceny zagrożeń dla turystyki, pomimo że Rospuda jest szlakiem kajakowym. W OOŚ nie wziął udziału żaden architekt krajobrazu, nie wykorzystano więc dorobku tej dziedziny, co niestety znajduje odzwierciedlenie w jakości raportów.

Procedura zalecana

Aby w przyszłości unikać podobnych konfliktów, należy w rzetelnych procesach OOŚ zapewniać właściwe wariantowanie oraz interdyscyplinarność (w tym udział humanistów i architektów krajobrazu). Gdy pojawiają się rozbieżności, trzeba określić, jakie jest znaczenie skutków dla różnych grup, i przy planowaniu inwestycji brać pod uwagę różne opinie, gdyż po to właśnie stworzono system OOŚ. Należy uwzględniać aspekty niewymierne, skutki nieodwracalne oraz zasoby nieodnawialne, jak też opisać skutki, których nie można uniknąć. Dopiero wtedy można rozważać kompensację. Tymczasem w przypadku Rospudy od początku dopuszczono zniszczenia (mimo że można było ich uniknąć, prowadząc trasę w innym miejscu), jednocześnie określając działania kompensacyjne. Tym samym złamano hierarchię łagodzenia skutków przede wszystkim nakazującą unikanie negatywnych zmian, następnie ich ograniczanie, a dopiero gdy nie ma żadnej innej możliwości – kompensację.

Jednym z elementów procedury OOŚ powinna być profesjonalna ocena oddziaływania na krajobraz i zasoby turystyczne.

Ocena oddziaływania na krajobraz i zasoby turystyczne

Ocena oddziaływania na krajobraz i zasoby turystyczne to wieloaspektowe studia. Większość analiz ma charakter obiektywny, ilościowy, część jest oceną jakościową, w dużej mierze subiektywną. Powinni jej dokonywać fachowcy. Omawiana ocena obejmuje (SAS-BOJARSKA 2007 a, za COUNTRYSIDE... 1994):

- opis projektu (charakterystyki wizualne i niewizualne wpływające na percepcję narażonego krajobrazu, jak hałas, wibracje, gazy, oświetlenie);
- opis krajobrazu (obiektywny: ukształtowanie, pokrycie, elementy; jednostki krajobrazowe; ranga; ochrona prawna) oraz określenie jego znaczenia w odczuciach społecznych (subiektywnych reakcji na krajobraz i przypisywanych mu wartości);
- opis uwarunkowań dla turystyki (istniejące zasoby turystyczne, w tym: materialne, np. infrastruktura rekreacyjna, oraz niematerialne; sposób użytkowania; stopień wykorzystywania; potencjał dla rozwoju turystyki (w miejscu planowanej inwestycji i w jej otoczeniu); uwarunkowania polityczne (UE, krajowe) i planistyczne;
- ocenę wielkości skutków (ilościową, obiektywną): bezwzględną (np. wielkość zniszczonego obszaru); proporcjonalną (jaka część obszaru będzie zagrożona); określenie, w jakim zakresie będzie zagrożony obszar (skala i charakter zmian); określenie strefy wpływu wizualnego (też w obszarach użytkowanych turystycznie);
- ocenę znaczenia skutków (jakościową), która mówi o stopniu zagrożeń dla użytkowania turystycznego, odnosi się do zasobów warunkujących obecne i przyszłe użytkowanie turystyczne; trzeba m.in. określić kryteria oceny krajobrazu wpływające na określenie znaczenia skutków, takie jak rzadkość występowania zasobów, ich wrażliwość na zmiany, odwracalność wpływu, stopień zainteresowania społecznego krajobrazem; należy też określić potencjalne reakcje wszystkich użytkowników krajobrazu na przewidywane skutki, zwłaszcza na obszarach turystycznych. Przykładowo, efektem zaistnienia w dziewiczej dolinie trasy szybkiego ruchu będzie, oprócz negatywnych doznań wzrokowych, utrata niezwyklej ciszy i dzikości krajobrazu (wskutek stałego ruchu, hałasu, migających świateł), czyli podstawowych aspektów decydujących o atrakcyjności turystycznej Rospudy (rys. 1);
- kolejnym etapem jest określenie alternatywnych sposobów osiągnięcia celu inwestycji. Wariantowy przebieg, omijający najcenniejsze ekosystemy, jest z punktu widzenia ochrony krajobrazu najmniej konfliktowy – trasa przebiega przez pola, lasy, częściowo wzdłuż linii energetycznej, a więc w pasie o charakterze na znacznym odcinku technicznym (rys. 2). Taki przebieg nie zmieni charakteru krajobrazu w tak drastycznym stopniu, jak w środku naturalnego torfowiska. Ponadto jego realizacja nie sprawi kłopotów technicznych, gdyż omija skrajnie trudne warunki techniczne bagiennego podłoża (rys. 3). Co więcej, przy takim wyborze można liczyć na wsparcie finansowe z UE z uwagi na ominięcie obszaru „Natura 2000”;
- studia kończą się określeniem środków łagodzących. W ramach OOS należałoby też wykorzystywać potencjał ocen krajobrazowych, jakim jest pomoc w promowaniu kwestii krajobrazowych, dostosowywaniu nowych inwestycji do krajobrazu i w zarządzaniu zmianami krajobrazowymi (COUNTRYSIDE... 1994). Za jeden z celów tych ocen uznaje się w Anglii tworzenie „ram” krajobrazowych dla polityki planistycznej. Oprócz opisu uwarunkowań i zagrożeń określa się możliwości,

Rys. 1. Krajobraz Rospudy/wizualizacja trasy (wariant inwestora) (fot. A. Sas-Bojarska, wizualizacja H. Stenzel)

Fig. 1. The landscape of the Rospuda Valley/visualisation of a new route (photo by A. Sas-Bojarska, visualisation H. Stenzel)

Rys. 2. Krajobraz wzdłuż „trasy ekologicznej” SISKOM-u/wizualizacja trasy (fot. A. Sas-Bojarska, wizualizacja H. Stenzel)

Fig. 2. The landscape of “ecological route” SISKOM/visualisation of a new route (photo by A. Sas-Bojarska, visualisation H. Stenzel)

czyli zmiany, które mogą wpłynąć na poprawę charakteru krajobrazu, oraz definiuje się priorytety i strategię działań, sterując rozwojem. Gdybyśmy poszli za tym przykładem, jakie bogactwo działań związanych z dobrym wytrasowaniem obwodnicy można byłoby zaproponować! Rejon Rospudy bowiem to nie tylko szlak kajakowy. To również rozległe okoliczne tereny harmonijnych krajobrazów rolniczych o walorach widokowych i kulturowych, to niezliczone stadniny koni, które stają się wyróżnikiem regionu, to ruiny Pałacu Paca z możliwościami ich lepszego wykorzystania oraz wspaniała regionalna kuchnia. Należałoby określić, jak najlepiej te i wiele innych walorów wykorzystać dla rozwoju Suwalszczyzny, jak je zagospodarować i uczynić z nich produkt turystyczny wysokiej jakości. Którędy poprowadzić trasę, by nie zniszczyć zasobów najcenniejszych i nieodnawialnych, jak zagospodarować jej bliższe i dalsze otoczenie, by istniejące walory

Rys. 3. Krajobraz okolicy Chodorek/wizualizacja wariantu „ekologicznego” (fot. A. Sas-Bojarska, wizualizacja H. Stenzel)

Fig. 3. The landscape nearby Chodorki/visualisation of an “ecological route” (photo by A. Sas-Bojarska, visualisation H. Stenzel)

udostępnić i wyeksponować, w których miejscach stworzyć miejsca obsługi podróży, jakim zagospodarowaniem i funkcjami je wzbogacić. Opisanych studiów nie wykonano.

Podsumowanie

Czy rzeczywiście nowa trasa powinna pojawić się w niewielkiej dolinie, którą przepływa się kajakiem w ciągu zaledwie 2-3 godzin? Czy wobec istnienia możliwości przesunięcia drogi można pozwolić na zniszczenie tej wyjątkowej w skali kraju jednostki krajobrazowej, nie zakłóconej działaniami człowieka? Praktyki krajów zachodnich wskazują, że w wyborze najmniej konfliktowego wariantu brane są pod uwagę wyniki OOS. Architekci krajobrazu pełnią w OOS ważną rolę i mają duży wpływ na decyzje. Decyzje, które wpływają na jakość przestrzeni i jej najlepsze obecne i przyszłe wykorzystanie, również dla celów turystyki i rekreacji.

Literatura

- COUNTRYSIDE Commission Advice. 1994. Digest: landscape assessment (CCP 423); Digest: environmental assessment: the treatment of landscape and countryside recreation issues (CCP 326). Countryside Commission, Great Britain.
- SAS-BOJARSKA A., 2007 a. Badanie zagrożeń dla rozwoju turystyki przy pomocy ocen środowiskowych. W: *Rekreacja, turystyka i agroturystyka w gospodarce przestrzennej – wyzwanie XXI wieku*. Red. W. Czarnecki. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok: 23-29.
- SAS-BOJARSKA A., 2007 b. Nowe wyzwania dla architektury krajobrazu – oceny środowiskowe. W: *X Forum Architektury Krajobrazu „Sztuka ochrony i kształtowania środowiska”*. Kraków 20-22.09.2007. Red. W. Kosiński. Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków: 83-85.

ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT IN PROTECTION OF TOURISTIC AND RECREATION RESOURCES

Summary. New activities, which will appear in Poland in big numbers due to UE financial support, are often a serious threat to the touristic potential of space, like Rospuda's case. In spite of many protests, new routes crossing unique Rospuda Valley are being planned. Therefore there is still a need to protect landscape values of Rospuda, which determine its touristic attractiveness. EIA, which potential has not been used in this case should help to achieve this goal. The weak points of EIA were presented, as well as the scope of suggested studies. The possibilities of using more effectively the competence of landscape architects in planning new development has been shown, using EIA.

Key words: landscape, tourism, threats, environmental impact assessment

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Aleksandra Sas-Bojarska, Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego, Politechnika Gdańska, ul. Narutowicza 11/12, 80-952 Gdańsk, Poland, e-mail: aleksandra.sas-bojarska@wp.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

14.11.2008

Do cytowania – For citation:

*Sas-Bojarska A., 2009. Oceny środowiskowe w ochronie zasobów turystycznych i rekreacyjnych przestrzeni. *Nauka Przym. Technol.* 3, 1, #39.*